

O'SMIRLIK INQIROZINING SABABLARI

Usmonova Gavhar Asatillayevna

Toshkent viloyati Qibray tumani

49-maktab psixologi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'smirlik inqirozi bilan bog'liq asosiy muammolar ko'rib chiqiladi. Tengdoshlar, do'stlar, tanishlar, qarindoshlar va, albatta, ota-onalar bilan nizoli vaziyatlarning paydo bo'lishining asosiy sabablari keltirilgan, har bir o'spirin o'z hayotida boshdan kechiradigan nizolarning rivojlanishining asosiy bosqichlari batafsil bayon etilgan, shuningdek, o'spirinning asosiy belgilari, bu shaxsning ruhiy holati haqida o'ylash uchun signaldir. Inqirozning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar, shaxsning rivojlanishidagi ijtimoiy vaziyat, fiziologik o'zgarishlar va ularning bunday qiyin yoshdagi o'spirinning xatti-harakatlariga ta'siri, va ma'lum bir vaqt oralig'ida paydo bo'ladigan asosiy neoplazmalar, bularning barchasi bizning tadqiqotimizning asosiy maqsadi bo'lgan o'spirinlik muammosini tushunishga yordam beradi.*

Kalit so'zlar: *o'smirlik inqirozi, nizolarning sabablari va alomatlari, asosiy neoplazmalar, inqiroz rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar, fiziologik o'zgarishlar.*

Voyaga yetish va o'zini shaxs sifatida shakllantirish yo'lida har bir kishi ma'lum yosh bosqichlari va inqirozlaridan o'tadi. Psixologik jihatdan eng qiyin inqirozlardan biri bu o'spirinlik inqirozidir. O'smirlik-bu bolalikdan kattalikka o'tish bosqichidir, bu bolada yangi qiziqishlar, mashg'ulotlar, o'z-o'zini bilish va dunyodagi o'rnini aniqlashga olib keladi.

Faoliyatning yetakchi shakllarini o'zgartirish kabi mezonga e'tibor qaratgan D. B. Elkonin o'smirlik davrini 11 yoshdan 17 yoshgacha deb ataydi. Aynan shu vaqtda bola allaqachon ba'zi ilmiy tushunchalarni shakllantirgan, ammo haqiqat qatlami yo'q, bu bolalar jamoalarining shakllanishiga va o'quv faoliyatiga qiziqishning pasayishiga olib keladi.

"O'smirlar inqirozi" tushunchasi bu aqliy rivojlanish bosqichi bo'lib, unda bola boshlang'ich maktab yoshidan o'spiringa o'tadi. Bu o'zini namoyon qilish, o'zini o'zi tasdiqlash, o'z-o'zini tarbiyalash, xatti-harakatlarning tezkorligini yo'qotish, mustaqillikni namoyish yetish, o'quv faoliyati uchun motivatsiyaning pasayishi, ota-onalar va o'qituvchilar bilan ziddiyatlar bilan namoyon bo'ladi. O'smirlik inqirozi aks ettirish orqali o'z shaxsiyatini bilish jarayoni bilan tavsiflanadi. Diagnostika psixolog, psixiatr tomonidan amalga oshiriladi, klinik suhbat, psixodiagnostikaga asoslangan. Salbiy ko'rinishlarni tuzatish ta'lim usullari bilan amalga oshiriladi.

Albatta, o'smirlik davrida tengdoshlar bilan aloqa qilishda nizolar yuzaga keladi. Bularga quyidagilar kiradi:

1. Hayotdan, do'stlardan, o'qish va akademik ko'rsatkichlardan shaxsiy norozilik tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan shaxslararo ziddiyat.
2. Shaxslararo ziddiyat, ya'ni turli g'oyalar va qiziqishlarga ega bo'lgan ikki shaxs o'rtasidagi ziddiyat.
3. Shaxs va guruh o'rtasidagi ziddiyat, bu shaxsning jamoatchilik fikrini qabul

qilmasligi tufayli yuzaga kelishi mumkin.

4. Nizoning oxirgi turi guruhlararodir. Bir nechta guruhlar turli xil mafkura manfaatlari, rejalariga ega bo'lishi mumkin, bu esa nizolarga olib keladi.

G. I. Kozyrevning so'zlariga ko'ra, o'smirlik davrida har bir Nizoning rivojlanishi bilan kuzatiladigan 4 bosqich mavjud:

1. Nizodan oldingi bosqich. Bu Nizoning potentsial ishtirokchilari o'rtasidagi keskinlikning oshishi.

2. Aslida ziddiyat. Tomonlarning ochiq qarama-qarshiligining boshlanishi ziddiyatli xatti-harakatlarning natijasidir, bu qarama-qarshi tomonga qarama-qarshi tomonni egallab olish, bahsli obyektни ushlab turish yoki raqibni o'z maqsadlaridan voz kechishga yoki ularni o'zgartirishga majbur qilish uchun qaratilgan harakatlar deb tushuniladi [3 p.17]. Ushbu bosqich ziddiyatli vaziyatning rivojlanishidagi eng yuqori nuqtadir.

3. Nizoni hal qilish bosqichi. Albatta, Nizoning davomiyligi ko'plab omillarga, raqiblarning maqsadlariga, ularning munosabatiga va nizoning turli natijalariga bo'lgan munosabatiga bog'liq. Nizo raqiblardan birining g'alabasi yoki ikkala tomonning murosali qarori bilan yakunlanishi mumkin.

4. Nizodan keyingi bosqich. Tomonlarning to'g'ridan-to'g'ri qarama-qarshiligini tugatish har doim ham nizo to'liq hal qilinganligini anglatmaydi. Tomonlarning tuzilgan tinchlik kelishuvlaridan qoniqish yoki norozilik darajasi nizoning davomiyligiga va belgilangan maqsadlarga erishishga bog'liq bo'ladi.

Nizodan keyingi bosqich yangi obyektiv voqelikni anglatadi: kuchlarning yangi joylashuvi, raqiblarning bir-biriga va atrofda ijtimoiy muhitga yangi munosabati, mavjud muammolarga yangi qarash va ularning kuchlari va imkoniyatlarini yangi baholash.

Yosh rivojlanishining ushbu bosqichida bolaning xatti-harakati keskin o'zgaradi va hayotiy munosabatlarning faol o'zgarishi boshlanadi. Inqirozning paydo bo'lishi va keyingi rivojlanishiga 2 guruh omillar ta'sir qiladi: tashqi va ichki [2 p.22-23].

Tashqi omilga biz o'spirinning kattalar bilan o'zaro munosabatini kiritishimiz mumkin. Bola o'sib ulg'ayish va bolalikdan kattalikka o'tish yo'lida bo'lganligi sababli, u ko'proq mustaqillik va ishonchni talab qiladi. Ushbu davrda o'spirin o'zini kattalar va mas'uliyatli shaxs sifatida ko'rsatishi kerak, buning uchun u kattalarning vasiyligi va maslahatiga qarshi turadi.

Ichki omillar ma'lum bir davrda bolaning shaxsiy rivojlanishi bilan bog'liq. O'smirlik davrida aniq aks ettirish, o'z-o'zini tanqid qilish, ularning odatlari va munosabatlaridagi o'zgarishlar kuzatiladi. Bola o'zini qidirmoqda va o'zi haqida iloji boricha ko'proq ma'lumot olish istagi paydo bo'ladi. Aynan ichki omillar tufayli o'qishga bo'lgan qiziqishning pasayishi va tengdoshlarning ichki dunyosini shakllantirishda faol ishtiroki kuzatilmoqda. Shuningdek, o'spirin o'zining kamchiliklarini tanqid qiladi, uning shaxsiyati, tashqi yoki ichki kamchiliklari, jamiyat tomonidan tanqid qilinishiga nisbatan sezgir bo'ladi.

Voyaga yyetishning yangi bosqichiga o'tib, o'spirin ilgari sevimli mashg'ulotlariga qiziqishni to'xtatadi. Xulq-atvorda negativizm va mahsuldorlikning pasayishi, ayniqsa o'quv faoliyatida kuzatiladi. Bola o'zini bilishga intiladi, tengdoshlari qurshoviga muhtoj, bu bolalar guruhlarining paydo bo'lishiga olib keladi. Bolalar ota-onalarning so'zlari va

maslahatlariga qo'pol munosabatda bo'lishadi. O'smirlar uy vazifalarini bajarishdan, qarindoshlari bilan uchrashishdan, mehmonlarni qabul qilishdan va tashrif buyurishdan, oila bilan vaqt o'tkazishdan bosh tortishadi. Bolalar eshikni ichkaridan yopib, xonada uzoq vaqt o'tirishlari mumkin. Ular virtual aloqani afzal ko'rishadi va uzoq vaqt tashqarida bo'lishadi.

Albatta, o'spirinlik davrida negativizm darajasi o'zgarishi mumkin va umuman umuman yo'qligidan farq qilishi mumkin. Bu vaqtda kognitiv faoliyatning samaradorligi va ishtiyoqi pasayadi. Maktabdagi yutuqlar o'qituvchilar bilan ziddiyatlar paydo bo'lishiga olib keladi.

Bu o'zgarishlarning barchasi, birinchi navbatda, qadriyatlar tizimini qayta qurish va mavhum fikrlashning o'zgarishi bilan bog'liq. Ushbu davrda maktab o'quvchilari san'at, musiqa, aloqa falsafasi va boshqalarga ko'proq qiziqish bildirmoqdalar. o'z-o'zini bilish jarayoni yuqori tezlikda rivojlanmoqda, kattalar va tengdoshlarning tanqidiga sezgirlik kuchaymoqda. Bu vaqtda qizlar kundaliklarni yuritishni boshlaydilar, chunki ular tushunmovchilikka duch kelishadi va ota-onalari yoki do'stlari bilan muammolari haqida gaplasha olmaydilar.

Ushbu inqirozning paydo bo'lishi va rivojlanishiga ko'p jihatdan bola atrofida yuzaga keladigan ijtimoiy rivojlanish holati ta'sir qiladi. Maktab o'spirinning paydo bo'lgan ehtiyojlarini qondirishni to'xtatadi, chunki ma'lum bir davrda o'quv faoliyati u uchun ustuvor ahamiyat kasb etmaydi. Ammo, rasmiy ravishda, rivojlanishning ijtimoiy holati o'zgarmaydi (bola maktabga borishni davom ettiradi), o'spirin o'zining yangi ehtiyojlarini mustaqil ravishda qondirish yo'llarini topishi kerak va u yangi ijtimoiy vaziyatni - bolalar jamoasini yaratadi.

Bunday jamiyatning o'ziga xos xususiyatlari umumiy axloqiy shakllarni o'zlashtirish va kattalar dunyosidagi munosabatlarni modellashtirishdir. Bolalar jamoasini shakllantirish bolaga tengdoshlari bilan muloqot qilish, o'zini bilish va o'zini shaxs sifatida aniqlash ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Aynan shu ehtiyojlar qiziqish va sevimli mashg'ulotlarning shakllanishiga ta'sir qiladi, o'rganishni fonga qo'yadi. Shunga asoslanib, biz etakchi sifatida ta'lim faoliyati aloqa bilan almashtirildi degan xulosaga kelishimiz mumkin. Biologik yoshni aniqlash nuqtai nazaridan o'spirinning boshlanish mezonini balog'at yoshining belgilarining paydo bo'lishi hisoblanadi. Ushbu mezon juda aniq va aniq o'lchanadi. [5 p.19] balog'at yoshidagi o'spirinning anatomik va fiziologik rivojlanishi uning xatti-harakatlariga va boshqa odamlar bilan munosabatlarning tabiatiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

O'smirlik davridagi inqirozning asosiy sababi jinsiy va ijtimoiy Kamolot o'rtasidagi "bo'shliq" dir. O'smirlardagi gormonlar ta'siri ostida hissiy beqarorlik va tanadagi faol o'zgarishlar qayd etiladi. Tana o'sishni boshlaydi, shakl, ovoz, xatti-harakatlar o'zgaradi. Fiziologik jihatdan o'spirin kattalar va etuk odamga aylanadi, ammo ijtimoiy Kamolot bir xil darajada emas. Bola o'zini kattalardek his qiladi, lekin hali mustaqil va mas'uliyatli bo'la olmaydi, shuning uchun kattalar bilan nizolar yuzaga keladi. Ko'pincha, ota-onalar bolaning erkinligini cheklashni davom ettiradilar va mustaqillikni ko'rsatishga yo'l qo'ymaydilar. Ushbu harakatlarga javoban tushunmovchiliklar va nizolar yuzaga keladi.

Shaxsiyatning tuzilishi juda o'zgarib turadi va bu o'zgarishlar shundayki, ba'zida hatto ota-onalar ham bolasini almashtirganga o'xshaydi.

O'smirlik davridagi neoplazmalarning aksariyati yigirmanchi asrning o'rtalarida – mahalliy va xorijiy psixologlar tomonidan o'rganilgan (L. S. Vygotskiy, D. B. Elkonin, L. I. Bojovich, J. Piaget va boshqalar).

1. Yangi qiziqishlar. L. S. Vygotskiy o'tish davridagi qiziqishlar muammosini "kovseyning o'smirning psixologik rivojlanishi muammosining kaliti"deb atadi. Lev Semenovich o'spirinlarning eng yorqin qiziqishlarining asosiy guruhlarini dominantlar deb atadi:

- egosentrik dominant (o'spirinning o'ziga bo'lgan qiziqishi);
- dominant Dali (o'spirinni keng, katta miqyosda belgilash, u uchun yaqin, hozirgi, bugungi kunga qaraganda ancha sub'ektiv ravishda maqbuldir);
- harakatning ustunligi (o'spirinning qarshilik ko'rsatishga, engib o'tishga, ba'zan o'jarlik, bezorilik, tarbiyaviy hokimiyatga qarshi kurash, norozilik va boshqa salbiy ko'rinishlarda namoyon bo'ladigan ixtiyoriy stresslarga bo'lgan istagi);
- romantikaning ustunligi (o'spirinning noma'lum, xavfli, sarguzasht, qahramonlik istagi).

2. Fikrlash rivojlanishidagi neoplazmalar. L. S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, o'smirlik davrida maktab o'quvchilari "haqiqat", "yolg'on", "strategiya", "maqsadlar", "hayotiy ko'rsatmalar" va boshqalar kabi tushunchalarga qiziqishadi.

3. Tasavvurni rivojlantirish. Ushbu davrda mavhum fikrlash rahbarligi ostida xayol fantastika nuqtai nazaridan keladi. O'smirning barcha fikrlari va tasvirlari faqat samimiy xarakterga ega, bu faqat o'spirinning o'zi uchun muhimdir.

4. Voyaga yetish hissi. O'smir hali o'z xatti - harakatlari uchun to'liq javobgar bo'lishi mumkin bo'lgan mustaqil shaxs emas, ammo o'spirinlik bolalikdan balog'at yoshiga o'tish davri. Shuning uchun bola o'z mustaqilligi va mustaqilligini namoyish yetishga harakat qiladi, kattalar tomonidan "teng" deb tan olinishini kutadi.

5. Motivatsiya. O'smirlik davrida psixikaning barcha sohalarida turli xil o'zgarishlar yuz beradi. Bunday asosiy o'zgarishlardan biri bu motivatsiya. Asosiy sabab: motiv dunyoqarashni shakllantirish va kelajakdagi hayotni qurish motivi. Bularning barchasi o'spirinni hayajonlantiradi, chunki ongning tubida u tez orada o'z xatti-harakatlari uchun mustaqil ravishda javobgar bo'lishi va javobgarlikni ko'rsatishi kerakligini tushunadi. Aynan motivatsion sohada, sovet psixologi va olimi Lidiya Ilyinichna bozovich ishonganidek, o'tish davrining asosiy neoplazmasi mavjud.

Xulosa qilib shuni ta'kidlashni istardimki, o'smirlik-bu shaxsning shakllanishidagi juda qiyin davr, chunki hozirgi paytda ma'lum omillar ta'siri ostida yuzaga keladigan sezilarli o'zgarishlar ro'y bermoqda. O'smirning tengdoshlari, do'stlari va oilasi bilan munosabatlari ushbu davrda shaxs duch keladigan asosiy muammolardan biridir. Albatta, siz o'spirinning ruhiy holatini tushunishingiz va unga ko'p jihatdan yordam berishga harakat qilishingiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTAR:

1. Grishina N. V. G85 Nizo psixologiyasi. 2-nashr. Spb.: Piter, 2008 yil. 544 s: il. (Seriya) ISBN 978-5-91180-895-2
2. Didenko S. Inqirozga qarshi boshqaruv. Cheat sheet // Menejment, xodimlarni

tanlash, Litag nashriyoti" ilmiy kitob " 2009 yil-28S.

3. Kozyrev G. I. k59 sotsiologiya va siyosatshunoslik asoslari: darslik. M.: ID forum: infra-m, 2007. — 240 p. - (professional tarqatish). ISBN 978-5-8199-0164-9 (ID "forum") ISBN 978-5-16 - 002277-2 (infra-M) UDK 316 (075.32) BBK 60. 5y723 K59